

بررسی ارتباط هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی و نقش میانجیگری انگیزش در دانش آموزان دوره متوسطه اول

حسین تربتی نژاد^۱، سهیلا علیمرادی^۲

^۱ استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان، پردیس امام خمینی (ره) گرگان (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه پیام نور

چکیده

هدف این پژوهش بررسی ارتباط هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی و نقش میانجیگری انگیزش در دانش آموزان دوره متوسطه اول شهرستان سرپل ذهاب از توابع استان کرمانشاه در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ می باشد، جامعه آماری تحقیق شامل تمامی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه بوده که ۲۸۵ نفر از آنها با استفاده از فرمول نسبت کوکران و به روش تصادفی خوشه ای چند مرحله ای به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه هوش معنوی (علی بدیع وهمکاران) بوده و برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیری استفاده شد. نتایج حاصل از تحلیل داده هانشان داد که بین متغیرهای پژوهش رابطه معنا دار وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: هوش معنوی، پیشرفت تحصیلی، دانش آموزان دوره اول متوسطه

مقدمه

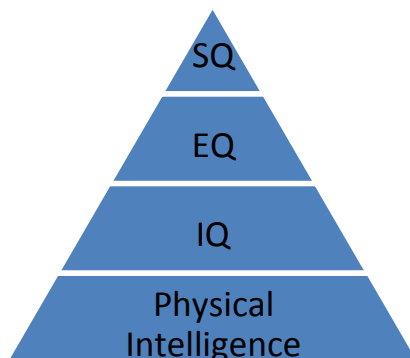
یکی از قوای فطری و استعداد ذاتی بشر هوش است. مفهوم هوش، مبتنی بر گزاره‌های است که فرایند حرکت به سوی اهداف و انجام راهبردهایی را برای غلبه بر موانع و حل مسأله ضروری میسازد. (نازل، ۲۰۰۴، ترجمه غباری بناب و همکاران، ۱۳۸۷). نظریه‌های مختلفی در مورد ابعاد و یا انواع هوش وجود دارد: گاردنر نظریه هوش‌های هشتگانه را عنوان کرد. اشترنبرگ نیز از سه نوع هوش تحصیلی، هوش خلاق و هوش عمومی سخن می‌گوید. به دنبال هوش عمومی "هوش هیجانی" و بحث "هوش معنوی" مطرح شد. در واقع هوش هیجانی عدم موفقیت افراد را با ضریب هوشی بالا و همچنین موفقیت غیرمنتظره افراد دارای هوش متوسط را تعیین می‌کند. "هوش معنوی" SQ نیز بیانگر مجموعه‌ای از تواناییها، ظرفیت‌ها و منابع معنوی می‌باشد که کاربرد زندگی روزانه موجب افزایش انطباق پذیری فرد می‌شود. EQ و SQ به هم مرتبط اند. اما در عین حال دو هوش متفاوت و جدا از هم به حساب می‌آیند. در واقع رشد و توسعه هر یک از EQ و SQ باعث پرورش و توسعه دیگری می‌شود. همچنین این دو هوش پیش‌بینی کننده موفقیت افراد در زندگی و پیشرفت تحصیلی می‌باشند.

بدون شک در دنیای پیشرفته امروزی یکی از علائم موفقیت افراد، موفقیت تحصیلی می‌باشد که بدون آن توسعه و ترقی هیچ کشوری امکان پذیر نخواهد بود. ترقی هر کشوری رابطه مستقیم با پیشرفت علم و دانش و تکنولوژی آن کشور دارد. محققان زیادی تاثیر تواناییهای ذهنی و شناختی را بر پیشرفت تحصیلی سنجیده و مورد ارزیابی قرار داده‌اند. با این حال؛ به مرور زمان مشخص شده که هر چند تواناییهای ذهنی و شناختی دانش آموزان تا اندازه‌ای با پیشرفت تحصیلی رابطه دارند و تا حدودی پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند، اما تنها کلید پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی نیستند. به همین دلیل محققان در سالهای اخیر متوجه یکسری از عوامل غیرشناختی شده‌اند که می‌توانند در پیشرفت تحصیلی موثر باشند (گلمن، ۱۹۹۵ و بار اون، ۱۹۹۷).

هوش معنوی زمینه تمام آن چیزهایی است که ما به آنها معتقدیم و نقش باورها، هنجارها و عقاید ارزشها را در فعالیتهایی را که برعهده می‌گیریم، دربرمی‌گیرد. هوشی که به واسطه آن در زندگی خود به حل مشکلات با توجه به جایگاه، معنا و ارزش آن مشکلات می‌پردازیم. هوش معنوی در بسیاری از زمینه‌های کاری و زندگی کاربرد دارد که سه مورد از همه مهمتر است: ایجاد امنیت شخصی و اثرات مهم آن در زندگی، ایجاد درک روابط بین فردی و در نتیجه همگرایی و مشارکت گروهی و تغییر روشهای مدیریت و تعیین هدفهای متعالی (عبدالله زاده و همکاران، ۱۳۸۸). در اسلام نیز مولفه‌های هوش معنوی عبارتند از: درک حضور متعالی در زندگی، درک پیامهای حضور متعالی که هدایتگر هر انسانی از درون و بیرون است، حس شگفتی و اعجاب در برابر امر قدسی، حس خشیت و فروتنی در مقابل عظمت وجود متعالی، توان گوش دادن به ندای ربوبی، حفظ آرامش در هنگام آشفتگی و تناقض و دوگانگی، تعهد، فداکاری، ایمان، درک خردمندانه معنای عمقی کلام خداوندی، سازگاری و درک فرمان و دستورات الهی و درک شناختی و عاطفی این دستورات، درک وحدت در عین کثرت، درک عشق در عین نقص در روابط، درک عدالت در عین عمل، درک معنا در رنجها، سختیها و دشواریها و توانایی عمل کردن به صورت مستقل (غباری بناب و همکاران ۱۳۸۷)

ویگلزورث چهار هوش بدنی، شناختی، هیجانی و معنوی را بر اساس ترتیب رشد آنها، به شکل هرمی مطرح نموده است. الگوی ویگلزورث در شکل شماره «۱» نشان داده شده است. الگوی مورد نظر بر اساس این دیدگاه است که کودکان ابتدا بر بدن خود کنترل پیدا میکنند (هوش بدنی)، سپس مهارتهای زبانی و مفهومی (هوشبهر) خود را گسترش میدهند. این هوش در

فعالیت‌های مدرسه‌های کودک مطرح است. هوش هیجانی برای بسیاری از افراد هنگامی مطرح می‌گردد که علاقمند به گسترش روابط خود با دیگران باشند. در انتها، هوش معنوی زمانی خودنمایی میکند که فرد به دنبال معنای مسائل می‌گردد و سؤالاتی مانند «آیا این، همه آن چیزی است که وجود دارد؟» را مطرح می‌نماید.

شکل شماره ۱- (رابطه هوشها (ویگلزورث، ترجمه غباری بناب وهمکاران، ۲۰۰۴)

هدف این پژوهش بررسی ارتباط هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی و نقش میانجیگری انگیزش در دانش آموزان دوره متوسطه اول شهرستان سرپل ذهاب از توابع استان کرمانشاه در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ می باشد، اهداف فرعی پژوهش نیز عبارت بود از:

- بررسی رابطه مولفه های هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر متوسطه اول مدارس شهرستان سرپل ذهاب
- بین مولفه های هوش معنوی عامل تفکر کلی وبعد اعتقادی، عامل توانایی مقابله وتعامل بامشکلات، عامل پرداختن به سجایای اخلاقی، عامل خودآگاهی و عشق وعلاقه با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه چند گانه وجود دارد.
پژوهشهای انجام شده در مورد هوش معنوی نشان داده اند که هوش معنوی عاملی موثر در فرایندهای زندگی واقعی مانند موفقیت در مدرسه وتحصیل، موفقیت در شغل وروابط بین شخصی و به طور کلی در کشوری سلامت معنوی می باشد.
در این پژوهش، مسأله اصلی تحقیق این است که آیا میان ارتباط هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی و نقش میانجیگری انگیزش در دانش آموزان دوره متوسطه اول رابطه ای وجود دارد؟

روش شناسی پژوهش

جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه دانش آموزان متوسطه دوره اول شهرستان سرپل ذهاب در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ می باشد. تعداد کل این دانش آموزان با توجه به آمار ارائه شده از اداره آموزش و پرورش شهرستان سرپل ذهاب ۱۳۴۱ نفر می باشد. در این تحقیق برای مشخص شدن اندازه یا حجم نمونه از فرمول نسبت کوکران استفاده شد که حجم نمونه این تحقیق ۲۸۲ نفر به دست آمد. همچنین برای انتخاب نمونه به دست آمده از جامعه آماری تحقیق از روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چند مرحله ای استفاده شد که ابتدا از بین نه آموزشگاه به صورت تصادفی چهار دبیرستان انتخاب شد واز هر آموزشگاه سه کلاس انتخاب گردید. در این تحقیق برای جمع آوری اطلاعات مرتبط با فرضیه های پژوهش از پرسشنامه هوش معنوی (علی بدیع، الهام سواری، نجمه باقری و وحیده لطیفی آزادگان ۱۳۸۹) استفاده شد. برای تعیین پایایی پرسشنامه هوش معنوی از دو روش آلفای کرونباخ و تنصیف استفاده شد که برای کل پرسشنامه به ترتیب برابر با ۰/۷۸ و ۰/۸۵ می باشد که بیانگر پایایی قابل قبول پرسشنامه یاد شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این قسمت با توجه به نتایج به دست آمده فرضیه های پژوهش را به ترتیب مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهیم.

ANOVA^b

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	۲۶,۹۴۴	۲	۱۳,۴۷۲	۲,۰۸	.۰۳۰
Residual	۱۸۷۵,۱۶	۸۲	۲۲,۶۵۰		
Total	۱۹۰۲,۱۳	۸۴			

a. Predictors: (Constant), hayajankol, hooshmanavy

b. Dependent Variable: pish raft tahsilly

جدول ۲-۳

ANOVA^b

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	۱۳۸,۴۶۱	۴	۳۴,۶۱۵	۵,۰۰	.۰۰۰
Residual	۱۷۶۲,۶۶	۸۰	۲۲,۲۹۹		
Total	۱۹۰۲,۱۳	۸۴			

a. Predictors: (Constant), sajayayeh akhlaghy, moghabele ba moshkelat,

tafakor koly,bod eteghady, khodagahy&eshgh&alagheh

b. Dependent Variable: pish raft tahsilly

با استفاده از روش enter مدل معنی داری بدست نیامد $p=۱۳۴>۰.۵ - f(۲,۲۸۲)=۲,۰۲$

۰.۰۷ = مجذور آر تنظیم شده، این مدل ۷ درصد از واریانس را توجیه می کند و هیچکدام از متغیرهای پیش بین که وارد مدل شده اند (هوش معنوی و هوش هیجانی) پیش بینی کننده معنی داری نبودند.

۲. بین مولفه های هوش معنوی (عامل تفکر کلی و بعد اعتقادی، مقابله با مشکلات، سجایای اخلاقی و عامل خود آگاهی) با پیشرفت تحصیلی رابطه چند گانه وجود دارد .

ANOVA^b

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	۵۲.۳۲۸	۴	۱۳.۰۸۲	۱.۰۰	.۰۰
Residual	۱۸۴۹.۸۰	۲	۹۲۴.۹۰	۹۸.۰	.۹۸ ^B
Total	۱۹۰۲.۱۳	۲			

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta		Tolerance	VIF
(Constant)	۱۴.۷۵۲	۱.۵۲۱	.۳۸۲	.۰۰		
tanzeem hayajan	-.۴۰	.۰۲۶	-.۰۹۷	.۰۲	.۷۴	.۲۵۹
arzyaby az hayajan	-.۵۵	.۰۲۱	-.۱۲۲	.۰۳	.۷۹	.۲۷۸
bahrebar dary az hayajan	-.۰۸۱	.۰۶۲	-.۰۱۴	.۰۱	.۹۲	.۱۷۹
maharat ejtmaee	-.۰۱۹	.۰۴۴	-.۰۴۷	.۰۵	.۹۲	.۲۹۷

a. Dependent Variable: pish

با استفاده از روش enter مدل معنی داری به دست نیامد. با استفاده از روش F(۴،۲۸۰)=۱.۹۸ و P=۰.۹۸ > ۰.۰۵ = مجذور آر تنظیم شده این مدل ۱۸۲ درصد از واریانس را توجیه می کند. هیچ کدام از متغیرهای پیش بین تنظیم معنوی، ارزیابی از عوامل معنوی، بهره برداری از شاخص های معنوی و مهارت اجتماعی پیش بینی کننده معنی داری نبودند. همچنین با توجه به یافته های جانبی می توان گفت؛ بین هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت معنادار در سطح $\alpha=0.1$ وجود دارد. بین مولفه های هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت معنادار وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به آزمون همبستگی پیرسون و آزمون رگرسیون چند متغیری می توان نتیجه گرفت که بین عاملهای تفکر کلی و بعد اعتقادی، ارزیابی از هیجان و هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد و همچنین بین مولفه های هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی رابطه چند گانه وجود دارد. در این ادامه به تبیین یافته های پژوهش پرداخته شده است.

فرضیه اول: بین هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه چند گانه وجود دارد. یعنی هوش معنوی پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی نیستند و این نتیجه با مبانی نظری که ما در این تحقیق آورده ایم هماهنگ است.

فرضیه دوم: بین مولفه های هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی رابطه معنادار مثبت وجود دارد. نتیجه بدست آمده با یافته های دهشیری (۱۳۸۵) و شامرادلو (۱۳۸۳) هماهنگ است و این یعنی هوش هیجانی پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی می باشد.

پیشنهادات تحقیق:

در نظام آموزشی ما متأسفانه عمدتاً بر هوش عمومی تأکید می شود و هوش معنوی نادیده انگاشته می شود. همان طور که در این تحقیق مشاهده شد توانمندی ها و شایستگی های هیجانی و معنوی از عوامل تعیین کننده بر موفقیت (بویژه موفقیت تحصیلی) می باشد. با در نظر داشتن موارد فوق و با توجه به نتایج حاصل شده در پژوهش حاضر، می توان پیشنهادات زیر را ارائه نمود:

- در مراکز آموزشی جهت کسب پیشرفت تحصیلی، مولفه های هوش معنوی دانش آموزان در نظر گرفته شود.

- در فرایند یادگیری-یاددهی بر نظریه های هوش معنوی و کاربرد عملی آنها تأکید شود.

منابع و مأخذ:

- اسدی، جوانشیر؛ بر جلی، احمد؛ جمهری، فرهاد؛ ۱۳۶۸. بررسی رابطه بین هوش هیجانی، فرسودگی شغلی و سلامت روان کارکنان شرکت ایران خودرو. فصلنامه تازه ها و پژوهشهای مشاوره. جلد ۱. شماره ۲۲. صص ۵۶-۴۱.
- ثمری، علی اکبر و همسایه، فهیمه ۱۳۸۳. بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه آزاد کاشمر. کاشمر: دانشگاه آزاد.
- غباری بناب، باقر. هوش معنوی، فصلنامه علمی - پژوهشی اندیشه نوین دینی سال سوم، شماره دهم، پاییز ۱۳۸۶. صفحات ۱۴۷ - ۱۲۵
- عبدالله زاده، حسن؛ باقرپور، معصومه؛ بوژمهرانه، سمانه و لطفی، محدثه. هوش معنوی (مفاهیم، سنجش و کاربردهای آن). تهران: انتشارات روان سنجی. ۱۳۸۸
- سهرابی، فرامرز. درآمدی بر هوش معنوی. تهران: ویژه نامه روان شناسی دین، شماره ۲. ۱۳۸۵.
- حدادی کوهسار، علی اکبر. بررسی مقایسه ای رابطه هوش هیجانی با سلامت روان و پیشرفت تحصیلی دانشجویان شاهد و غیرشاهد.
- خسرو جاوید، مهناز. بررسی اعتبار و روایی سازه مقیاس هوش هیجانی شوت در نوجوانان. دانشگاه تربیت مدرس پایان نامه کارشناسی ارشد. ۱۳۸۱
- دهشیری، غلامرضا. بررسی رابطه بین هوش هیجانی و مدیریت زمان با استرس شغلی معلمان مقطع متوسطه. فصلنامه تازه ها و پژوهشهای مشاوره. جلد ۹ شماره ۱۲. صص ۱۲-۲۹. ۱۳۸۵

-دهشیری، غلامرضا. بررسی رابطه هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی پایان نامه کارشناسی ارشد. ۱۳۸۳

-شامرادلو، مهران. مقایسه نقش هوش هیجانی و هوش شناختی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پیش دانشگاهی شهر تهران. تهران: دانشگاه شهید بهشتی پایان نامه کارشناسی ارشد. ۱۳۸۳

-فروغی، اشرف سادات؛ حسینیان، سیمین؛ یزدی، سیده منور. بررسی رابطه بین هوش هیجانی و مولفه های آن با رضایت زناشویی کارکنان بیمارستان فجر تهران. فصلنامه تازه ها و پژوهشهای مشاوره. جلد ۱. شماره ۲۱. صص ۳۵-۲۵. ۱۳۸۷

Mayer, J. & Salovey, P. (1997). What is Emotional Intelligence? New York: Basic Books

-McMullen, B. 2009. Spiritual Intelligence: www.studentbmj.com

-Vaughan, F. 2009. What is Spiritual Intelligence? Journal of Humanistic Psychology, 42(2)

-Zohar, D. & Marshall, S. 2000. SQ - Spiritual Intelligence: The Ultimate Intelligence. London: Bloomsbury

-Bar-On, R. (1997). Bar-On Emotional Quotient. New York.

-Golman, Daniel (1995). Emotional Intelligence: What is it and why it matters more than

IQ. New York: Bantam Books - Mayer, J. & Salovey, P. (1997). What is Emotional Intelligence? New York: Basic Books

